

## POSTANOWIENIE

Dnia 22 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Księżak

Aleksander Stefan Popończyk (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku S. C.

z udziałem M.C., D.K., K. C., Ł.C., X. C.

o stwierdzenie nabycia spadku po A.C.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 22 grudnia 2021 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od postanowienia Sądu Rejonowego w K. z 2 grudnia 2016 r., sygn. I Ns (...)

**uchyla zaskarżone postanowienie w całości i umarza postępowanie w sprawie.**

### UZASADNIENIE

Skargą nadzwyczajną wniesioną 24 lipca 2020 r. Prokurator Generalny, działając na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904 ze zm. – w aktualnym brzmieniu, dalej: u.SN), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, a w szczególności zapewnienie realizacji zasady ochrony zaufania jednostki do państwa i prawa, zasady sprawiedliwości proceduralnej będącej elementem prawa do właściwego ukształtowania procedury przed sądem – art. 2 i art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm., dalej: Konstytucja RP), zaskarżył w całości postanowienie Sądu

Rejonowego w K. I Wydział Cywilny z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...) w całości.

Zaskarżonemu postanowieniu przedstawiono następujące zarzuty:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, a mianowicie naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego wywodzonego z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, poprzez wydanie drugiego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po A.C. synu S. i H. zmarłym 1 lipca 2001 r. w M. (mimo, że sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana);
2. naruszenie w sposób rażący przepisów prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., i w konsekwencji wydanie rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłym A. C., mimo że sprawa (o tym samym przedmiocie) została już wcześniej prawomocnie rozpoznana, tj. wobec nieuwzględnienia przez Sąd Rejonowy w K. faktu, iż w obrocie prawnym w chwili zainicjowania postępowania w sprawie o sygn. I Ns (...) funkcjonowało już prawomocne postanowienie z 18 września 2001 r., I Ns (...), stwierdzające nabycie spadku po A. C. synu S. i H. zmarłym w dniu 1 lipca 2001 r. w M.

Na podstawie art. 91 § 1 u.SN Prokurator Generalny wniósł o uchylenie postanowienia Sądu Rejonowego w K. I Wydział Cywilny z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...) w całości i umorzenie postępowania w sprawie.

Skarga nadzwyczajna wniesiona została w związku z następującym stanem faktycznym.

Postanowieniem z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...) Sąd Rejonowy w K. I Wydział Cywilny, stwierdził, że spadek po A.C. synu S. i H. zmarłym 1 lipca 2001 r. w M., ostatnio stale tam zamieszkałym na podstawie ustawy nabyli: żona X. C. z domu Ś., córka B. i S. w 1/4 (jednej czwartej) części oraz dzieci M. C., syn A. i K., D. K. z domu C., córka A. i X., K. C., córka A. i X., Ł. C. syn A. i X. po 3/16 (trzy szesnaste) części każdy z nich (postanowienie jest prawomocne).

Przedmiotowe postępowanie toczyło się z wniosku S. C., brata spadkodawcy i współwłaściciela wraz z nim nieruchomości. W toku postępowania (na rozprawie 2 grudnia 2016 r.) uczestnik postępowania – M.C. – zapewnił, że jest to pierwsza

sprawa o stwierdzenie nabycia spadku po A. C. Pozostali uczestnicy potwierdzili powyższą treść zapewnienia spadkowego jako zgodną z prawdą. Tymczasem ustalono, że 30 lipca 2001 r. do Sądu Rejonowego w K. wpłynął wniosek X. C. o stwierdzenie nabycia spadku po mężu A. C. W sprawie toczyło się postępowanie pod sygn. I Ns (...) Postanowieniem z 18 września 2001 r., I Ns (...), Sąd Rejonowy w K. Wydział I Cywilny, stwierdził, że spadek po A. C. zmarłym 1 lipca 2001 r. w M. i tam ostatnio zamieszkałym, na mocy ustawy nabyli: żona X. C. w 1/4 (jednej czwartej) części oraz dzieci: M.C., D.C., K.C. i Ł. C. po 3/16 (trzy szesnaste) części każde z nich. Postanowienie to również jest prawomocne.

Po ujawnieniu okoliczności istnienia dwóch postanowień stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy z inicjatywy Sądu Rejonowego w K. (k. 61 akt sprawy I Ns (...)) prokurator złożył skargę o wznowienie postępowania w sprawie I Ns (...), która została zwrócona z uwagi na niewskazanie okoliczności pozwalających na stwierdzenie zachowania przez prokuratora trzymiesięcznego terminu do wniesienia skargi (k. 18, 39 akt sprawy). Następnie w sprawie VIII Ns (...) Sąd Rejonowy rozpoznał skargę D.K. o wznowienie postępowania w sprawie I Ns (...), jednakże skarga została prawomocnie odrzucona (k. 33 akt sprawy VIII Ns (...)).

Prokurator Generalny uzasadniając podstawy skargi nadzwyczajnej wskazał, że przedmiotem oceny w niniejszej sprawie jest postanowienie Sądu Rejonowego w K. I Wydział Cywilny z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...), którego wnioskodawca i uczestnicy nie mają możliwości zakwestionowania w inny sposób, niż poprzez wniesienie skargi nadzwyczajnej. Odnosząc się do przesłanek skargi nadzwyczajnej, a w tym zakresie do zasady demokratycznego państwa prawnego Prokurator Generalny wyjaśnił, że zgodnie z zasadą *res iudicata*, jeżeli sądy wydały dwukrotnie orzeczenie w tym samym przedmiocie, to taki stan rzeczy jest sprzeczny z porządkiem demokratycznym i względami sprawiedliwości, przez co spełniona jest przesłanka ogólna skargi nadzwyczajnej (interwencja mająca na celu zapewnienie zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej). Prokurator Generalny wyjaśnił następnie, że do wydania drugiego orzeczenia doprowadził uczestnik M. C., który w toku drugiego postępowania spadkowego (zainicjonowanego przez stryja

S.C.), złożył przed Sądem Rejonowym w K. (2 grudnia 2016 r.) nieprawdziwe oświadczenie, wskazujące, że żadne postępowanie w tej sprawie dotychczas się nie toczyło. M.C. oświadczył bowiem, że „jest to pierwsze postępowanie spadkowe”, przez co wprowadził Sąd Rejonowy w K. w błąd (k. 36 akt sprawy I Ns (...)).

Odnosząc się do przesłanki rażącego naruszenia prawa Prokurator Generalny wyjaśnił, że postanowienie Sądu Rejonowego w K. z 2 grudnia 2016 r., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. narusza przepisy prawa procesowego tj. art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c. W ocenie Prokuratora Generalnego Sąd Rejonowy w K. zobowiązany był z urzędu (na każdym etapie sprawy) zbadać istnienie okoliczności wymienionych w art. 199 k.p.c., ponieważ prawomocne stwierdzenie nabycia spadku wywołuje stan rzeczy osądzonej wiążąc strony, sąd, który je wydał oraz inne sądy i organy państwowe (art. 365 § 1 k.p.c.). W konsekwencji sprzeciwia się to ponownemu wszczęciu i rozpoznaniu sprawy o tym samym przedmiocie, a stosowanie do art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. ewentualny wniosek o stwierdzenie nabycia spadku wymaga odrzucenia. W okolicznościach wydania przez Sąd Rejonowy w K. ponownego postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, nastąpił stan rażącego naruszenia przepisów prawa procesowego. Takie działanie uchybia powadze wymiaru sprawiedliwości i godzi w porządek prawny państwa, naruszając interes Rzeczypospolitej Polskiej (postanowienie Sądu Najwyższego z 16 września 1998 r, II CKU 32/98). Spełniona jest zatem jedna ze szczegółowych przesłanek dopuszczalności skargi nadzwyczajnej (określona w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN). Prokurator Generalny podkreślił nadto, że działanie Sądu Rejonowego w K. należy uznać za sprzeczne: z zasadą ochrony zaufania jednostki do państwa i jego organów (art. 2 Konstytucji RP), sprawiedliwości proceduralnej (art. 2 Konstytucji RP) oraz prawa do rzetelnego i sprawiedliwego ukształtowania postępowania sądowego (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Wynika to z faktu, że prawidłowo nie zweryfikowano, czy sprawa w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku (po zmarłym A.C.) była już rozpoznawana w tym samym sądzie. W rezultacie naruszona została zasada sprawiedliwości proceduralnej oraz prawo do rzetelnej procedury.

Wystąpienie ze skargą nadzwyczajną w niniejszej sprawie stało się więc

konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą ochrony zaufania jednostki do państwa i jego organów (art. 2 Konstytucji RP), sprawiedliwości proceduralnej (art. 2 Konstytucji RP), prawa do rzetelnego i sprawiedliwego ukształtowania postępowania sądowego (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), a także ochrony zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej i wynikającej z niej zasady lojalności oraz zasady sprawiedliwości proceduralnej. W konsekwencji, postanowienie Sądu Rejonowego w K. I Wydział Cywilny z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...), powinno zostać uchylone, a postępowanie umorzone.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przesłanki kontroli nadzwyczajnej określają przepisy art. 89-95 u.SN. Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji kontroli nadzwyczajnej ma na celu eliminację z obrotu prawnego ostatecznych rozstrzygnięć sądowych, które nie mogą być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ich uchylenie jest natomiast konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Skarga nadzwyczajna poszerza istniejącą gamę środków zaskarżenia, jednak sama w sobie jest instrumentem, w ramach którego istnieje wąska grupa podmiotów legitymowanych czynnie do jej wniesienia. Precyzyjnie uregulowany jest również termin do jej wniesienia oraz podstawy materialnoprawne (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Podmiotami legitymowanymi do wniesienia skargi nadzwyczajnej są: Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny, a także w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 89 § 2 u.SN). W odniesieniu do orzeczeń, które uprawomocniły się przed wejściem w życie u.SN (tj. przed 3 kwietnia 2018 r.), legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej

przysługuje wyłącznie Rzecznikowi Praw Obywatelskich i Prokuratorowi Generalnemu (art. 115 § 1a u.SN). Ściśle został określony zakres przedmiotowy skargi nadzwyczajnej, która może zostać wniesiona jedynie wówczas, gdy jest to konieczne dla zapewnienia zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 u.SN) i to tylko w sytuacji, gdy będzie można ją dodatkowo oprzeć na przynajmniej jednej z trzech podstaw, określonych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. W pierwszej kolejności, jest to naruszenie zasad lub wolności i praw człowieka oraz obywatela określonych w Konstytucji RP. W drugiej kolejności warunkiem jej wniesienia jest rażące (szczególnie poważne), naruszenie prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Wreszcie trzecią szczegółową podstawą skargi nadzwyczajnej jest oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Sąd Najwyższy zwracał już uwagę na konieczność połączenia podstawy funkcjonalnej ze szczegółowymi podstawami, co oznacza konieczność jednoczesnego zaistnienia ogólnej przesłanki funkcjonalnej i przynajmniej jednej ze szczegółowych przesłanek wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2020 r., I NSNc 48/19). Specyfika przesłanki funkcjonalnej skargi nadzwyczajnej musi być uwzględniona przy odpowiednim stosowaniu art. 398<sup>13</sup> § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, przewidującego związanie sądu podstawami skargi. O ile bowiem zapewnienie zgodności z art. 2 Konstytucji RP wymaga wzięcia pod uwagę sformułowanych w orzecznictwie i doktrynie zasad konkretyzujących tę normę ustrojową, o tyle sąd nie może abstrahować od całokształtu zasady wyrażonej w tym przepisie Konstytucji RP, nawet jeśli te aspekty zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, które przywołano, nie zostały wyeksplikowane przezeń z należytą dokładnością (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Odnosząc instytucję skargi nadzwyczajnej do standardów ochrony zasady pewności prawa i powagi rzeczy osądzonej, Sąd Najwyższy wskazał, że skarga nadzwyczajna z całą pewnością nie stanowi instrumentu ponownej kontroli instancyjnej, a jej przesłanka funkcjonalna, nakazująca ocenę dopuszczalności

ingerencji jurysdykcyjnej w prawomocne orzeczenie sądów powszechnych lub wojskowych poprzez ustalenie, czy jest to konieczne w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasadę sprawiedliwości społecznej, czyni z niej środek służący skonkretyzowanej kontroli konstytucyjności aktów jurysdykcyjnych (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20). Jak zauważył Sąd Najwyższy, dodatkowo, konstytucyjny charakter kontroli nadzwyczajnej podkreślany jest przez fakt, że pierwszą szczegółową podstawą skargi nadzwyczajnej jest naruszenie konstytucyjnych praw i zasad. Jest to szczególnie widoczne w sposobie ukształtowania legitymacji czynnej do występowania ze skargą konstytucyjną, która przysługuje nie tylko Prokuratorowi Generalnemu, ale też szerokiemu kręgowi podmiotów ukierunkowanych na ochronę praw podstawowych, na czele z Rzecznikiem Praw Obywatelskich (art. 89 § 2 u.SN) (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20). Sąd Najwyższy zwracał też uwagę, że druga szczegółowa podstawa w postaci rażącego naruszenia prawa, czy to przez jego błędną wykładnię czy też błędne stosowanie (art. 89 § 1 pkt 2 u.SN) czyni zadość wskazanemu w orzecznictwie ETPCz wymogowi, by podstawy nadzwyczajnego środka zaskarżenia miały charakter materialny i przynaglający do interwencji jurysdykcyjnej (*substantial and compelling character*) ukierunkowany na dokonanie korekty błędów, którym z powodzeniem można przypisać znaczenie podstawowe (*correcting fundamental defects*).

Ustawodawca ograniczył także możliwość wniesienia skargi czasowo. Zgodnie z art. 89 § 3 u.SN skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od ich rozpoznania. Warto zaznaczyć, że przewidziane przez art. 89 § 3 u.SN granice czasowe dla złożenia tego środka zaskarżenia oraz przewidziana w § 4 tego artykułu możliwość zmiany orzeczenia bez naruszania ukształtowanych nim i utrwalonych już stosunków społecznych pokazuje, że prawo przewiduje wystarczające gwarancje pozwalające na precyzyjne posługiwanie się skargą nadzwyczajną w sposób niekolidujący z zasadą demokratycznego państwa prawnego, lecz przeciwnie, pozwalający dać jej pełniejszy wyraz w życiu społecznym (wyrok Sądu

Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Podsumowując te wstępne uwagi należy wskazać, że na podmiocie inicjującym kontrolę nadzwyczajną prawomocnego orzeczenia ciąży obowiązek przytoczenia i uzasadnienia podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej (art. 95 pkt 1 u.SN w zw. z art. 398<sup>4</sup> § 1 k.p.c.). Oznacza to konieczność wskazania i uzasadnienia nie tylko którejs spośród szczegółowych podstaw skargi (art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN), ale również, wykazanie, w kontekście realiów konkretnej sprawy, zaistnienia ogólnej podstawy funkcjonalnej (art. 89 § 1 principium u.SN), czyli wyjaśnienia, z czego wynika konieczność zapewnienia zgodności z zasadą konstytucyjną wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP. Samo wykazanie, iż orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP lub, że w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, nie jest jeszcze wystarczające. Dla prawidłowego zainicjowania kontroli nadzwyczajnej, poza wskazaniem i uzasadnieniem szczegółowych podstaw skargi nadzwyczajnej wymagane jest również wykazanie, że uchylene zaskarżonego orzeczenia jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, czyli jest nieodzowne w kontekście odstąpienia od bezwzględnej ochrony powagi rzeczy osądzonej (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 czerwca 2020 r. I NSNc 48/19, wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej na postanowienie Sądu Rejonowego w K. z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...) w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że nie budzi wątpliwości, że to orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny. Zaskarżone postanowienie jest też prawomocne. Zgodnie z art. 363 § 1 k.p.c. orzeczenie sądu staje się prawomocne, jeżeli nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. W analizowanej sprawie żaden z uczestników postępowania spadkowego nie wywiódł od postanowienia Sądu Rejonowego w K. środka zaskarżenia. Z akt sprawy nie wynika również, że od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.SN).

Zgodnie z art. 89 § 1 *in fine* u.SN skarga nadzwyczajna nie przysługuje, jeżeli orzeczenie może być zmienione lub uchylone w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Sąd Najwyższy podziela pogląd Prokuratora Generalnego, że orzeczenie Sądu Rejonowego w K. z 2 grudnia 2016 r. może być wyeliminowane z obrotu prawnego jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej, bowiem nie może zostać wzruszone w drodze innych środków zaskarżenia. Zauważyć bowiem należy, że wniesiona przez jedną z uczestniczek postępowania spadkowego skarga o wznowienie postępowania, została przez Sąd Rejonowy w K. w sprawie sygn. akt VIII Ns (...) prawomocnie odrzucona. Wykluczone było i jest także złożenie ewentualnej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ten środek odwoławczy do porządku prawnego wprowadzony został 6 lutego 2005 r. na mocy ustawy z 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2005, nr 13, poz. 98). Przepisy dotyczące skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przewidywały dwuletni termin na jej wniesienie od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, stąd termin na złożenie tejże skargi, od orzeczenia które wydane zostało w dniu 2 grudnia 2016 r., upłynął.

W świetle art. 89 § 3 u.SN, biorąc pod uwagę datę wydania zaskarżonego w przedmiotowej sprawie orzeczenia, nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, podobnie jak dochowanie terminu na jej wniesienie. Z tego punktu widzenia rozpatrzenie tej skargi nadzwyczajnej przez Sąd Najwyższy jest dopuszczalne.

Prokurator Generalny formułując zarzuty z przesłanki szczegółowej wyjaśnił na czym w jego ocenie polegało: naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP (a mianowicie: naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP, jak i konstytucyjnego prawa do sądu, wyrażonego w ramach art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) oraz rażące naruszenie prawa procesowego. Odniósł się także do zarzutów z przesłanki funkcjonalnej, wskazując na konieczności zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Pozwala to

uznać, iż skarga nadzwyczajna spełnia również te wymogi formalne, co pozwala na jej rozpoznanie.

Konstrukcja skargi nadzwyczajnej, zakładającą koniunkcję którejś z podstaw szczegółowych oraz ogólnej podstawy funkcjonalnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy w przypadku uznania którejś ze szczegółowych podstaw skargi za uzasadnioną, ziściła się również podstawa funkcjonalna (wyrok Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20).

Konstytucja RP w art. 2 statuuje zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Na treść wspomnianej zasady składa się szereg wartości, wywodzonych wprost z tego artykułu lub też takich, które nie zostały ujęte *expressis verbis* w Konstytucji RP, ale które wynikają z istoty i aksjologii demokratycznego państwa prawnego. Wartości te tworzą pewien kanon, który nie ma charakteru katalogu zamkniętego (por. P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 222). Zauważyć ponadto trzeba, że zasada demokratycznego państwa prawnego wyraża między innymi konieczność zapewnienia pewności co do prawa. Dlatego też postępowania nadzwyczajne, mające służyć wzruszeniu prawomocnych orzeczeń sądowych, dotyczyć powinny tylko najistotniejszych i najbardziej rażących wad wyroków bądź postanowień, a także takich wad postępowania. Nie mogą one bowiem zastępować kontroli instancyjnej i prowadzić do ponownego rozpoznania sprawy (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 października 2017 r., II FSK 1286/17), co odpowiadać powinno konstytucyjnej zasadzie proporcjonalności. Wywodzona z art. 2 Konstytucji RP zasada ochrony zaufania jednostki do państwa i stanowionego przez nie prawa, nazywana także zasadą lojalności państwa względem obywateli, ściśle wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona w takim stanowieniu i stosowaniu prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (wyrok Trybunału

Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., K 27/00, OTK 2001 Nr 2, poz. 29, tak też P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 223-224). Koniecznym wymogiem realizacji zasady zaufania jest zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne, przewidywalność prawa stanowionego przez państwo oraz respektowanie przez władzę działań podejmowanych w zaufaniu do państwa gwarantują ochronę wolności człowieka. (P. Tuleja (w:) M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 224).

Konstytucja RP w art. 45 statuuje zasadę prawa do sądu, zgodnie z którą każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Prawo do sądu realizowane ma być według reguł ustalonych przez ustawodawcę w procedurach stworzonych dla rozpoznawania spraw poszczególnych rodzajów. Z kolei przepisy te w aspekcie dotyczącym postępowania cywilnego, nakładają na sąd obowiązek badania z urzędu przesłanek, o których mowa w art. 199 § 1 k.p.c. czy też 379 k.p.c., niezależnie od etapu postępowania, na którym sąd powziął informację co do ich wystąpienia. Kwestie dotyczące ochrony prawa dziedziczenia podlegają szczególnej ochronie konstytucyjnej. Zgodnie z art. 64 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Natomiast z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP wynika, że własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Ochronę tych praw uzasadniają także oparte na art. 2 Konstytucji RP zasady ochrony bezpieczeństwa prawnego i zaufania do prawa. W piśmiennictwie, pod wpływem orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie przyjmuje się, że prawo dziedziczenia jest publicznym (konstytucyjnym) prawem podmiotowym o charakterze powszechnym (J. Oniszcuk, *Konstytucja RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 364, B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo własności*, (w:) *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 34, 35; S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003, s. 44; A. Mączyński, *Konstytucyjne prawo dziedziczenia*, (w:) *Rozprawy prawnicze. Księga M. Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005,

s. 1168; M. Pazdan, *Konstytucja RP a prawo spadkowe*, (w:) *Księga pamiątkowa profesora Marcina Kudeja*, red. A. Łabno, E. Zwierzchowski, Katowice 2009, s. 24; W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 67 i nast.). Podkreśla się przy tym, że prawu temu odpowiadają stosowne obowiązki państwa, w szczególności obowiązek jego ochrony (por. A. Mączyński, *Konstytucyjne...*, s. 1168; M. Pazdan, *Konstytucja...*, s. 24). Ustanowione i chronione w art. 21 i art. 64 Konstytucji RP prawo dziedziczenia nie odnosi się do samego faktu sukcesji, mającego miejsce w chwili otwarcia spadku, a więc śmierci spadkodawcy, lecz także obowiązku organów państwa do ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem, a także ustanowienia i zabezpieczenia odpowiednich procedur, mających na celu stwierdzenie nabycia spadku, ochronę nabywcy czy działu spadku. Na ustawodawcy spoczywa zatem obowiązek zagwarantowania obywatelom takich instrumentów prawnych, które skutecznie umożliwią im uregulowanie spraw spadkowych, a zarazem zapewnią ich ochronę. W tych kwestiach, niewątpliwie istotna jest rola zarówno ustawodawcy, jak i wymiaru sprawiedliwości. Wspomnieć także trzeba, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, rola sądu jest determinowana ustawowym obowiązkiem działania z urzędu. Obowiązek działania z urzędu oznacza, że sąd nie może poprzestać na tym, co zostanie zaoferowane przez uczestników postępowania, bowiem ocenić musi, czy stwarza to wystarczającą podstawę do prawidłowego stwierdzenia, kto nabył spadek. Sąd, aby zadośćuczynić więc obowiązkowi wynikającemu z art. 677 k.p.c., powinien ustalić pełny krąg spadkobierców ustawowych, ewentualne istnienie testamentu i jego ważność, sprawdzić czy nie zachodzą negatywne przesłanki dziedziczenia, ustalić czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i komu przypadło w drodze dziedziczenia (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2001 r., III CZP 64/01, OSNC 2002 Nr 5, poz. 61). W tym kontekście, po stronie sądu istnieje także obowiązek, aby ustalić na podstawie dostępnych instrumentów, czy wcześniej w sprawie nie toczyło się już jakiekolwiek postępowanie.

Zaskarżonemu orzeczeniu Prokurator Generalny zarzucił również rażące naruszenie prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2

k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., skutkujące wydaniem rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku, pomimo, iż sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana. Zarzut ten odpowiada sformułowanej w art. 89 § 1 pkt 2 u.SN. podstawie wniesienia skargi nadzwyczajnej, a więc rażącego naruszenia prawa poprzez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie.

Zgodnie z art. 669 k.p.c. sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi. Z kolei jak stanowi art. 677 § 1 k.p.c. sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów. Stosownie do art. 199 § 1 k.p.c. sąd odrzuci pozew, jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona. Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

W ocenie Sądu Najwyższego, sformułowany przez Prokuratora Generalnego zarzut naruszenia prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. należy uznać za zasadny. Wydanie przez Sąd Rejonowy w K., kolejnego rozstrzygnięcia - samo w sobie - jest niedopuszczalne i narusza przytoczone wyżej przepisy prawa. Jest oczywiste, że postanowieniem z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...) Sąd Rejonowy w K. ponownie orzekł w sprawie, która między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona. Sąd ten z uwagi na treść art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a więc ze względu na zaistnienie negatywnej przesłanki procesowej, nie mógł rozpoznawać merytorycznie sprawy z wniosku S. C. o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym A. C. W analizowanym stanie faktycznym Sąd Rejonowy w K. winien odrzucić wniosek, stosownie do art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Powyższe świadczy o rażącym

naruszeniu prawa i godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, czyniąc w pełni trafny pierwszy ze sformułowanych przez Prokuratora Generalnego zarzutów skargi nadzwyczajnej (postanowienia Sądu Najwyższego z 18 marca 2011 r., III CSK 31/11; z 2 kwietnia 1997 r., II CKU 56/9; wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 1996 r., II URN 33/96). Sąd Najwyższy zważył także, że wydanie dwóch orzeczeń spadkowych w okolicznościach opisanych powyżej, godzi w konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, jak również zasady z niej wynikające, tj. zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego, a także konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo do sądu. W sytuacji, kiedy na skutek rażącego naruszenia prawa wydane zostają dwa orzeczenia spadkowe, uprawnione jest twierdzenie, że w sprawie nie może być mowy o uzyskaniu przez uczestników postępowania spadkowego wiążącego stanowiska sądu, a powstała sytuacja stworzyła stan niepewności prawnej, w ramach którego spadkobiercy nie uzyskali jednoznacznego potwierdzenia uprawnień spadkowych, w czym w sposób oczywisty przejawia się naruszenie konstytucyjnego prawa do sądu. Potwierdzeniem powyższego jest również okoliczność, że S. C., na skutek funkcjonowania w obrocie dwóch orzeczeń sądu nie mógł uregulować spraw majątkowych po śmierci brata A.C. Dodatkowo, funkcjonowanie różnych postanowień stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, może mieć wpływ na kwestie związane z potwierdzeniem praw do spadku i ewentualnymi problemami (np. w zakresie wpisu do ksiąg wieczystych), a także rozporządzania nabytym udziałem spadkowym przez spadkobiercę. To zaś świadczy o naruszeniu prawa obywateli do dziedziczenia, jak również zasady zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego. Ponadto, wydane w sprawie zaskarżone orzeczenie uniemożliwia spadkobiercom kształtowanie ich stosunków życiowych.

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się nieodzowne przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 u.SN. Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN, w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także

orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia zaskarżonego w przedmiotowej sprawie przez Prokuratora Generalnego postanowienia Sądu Rejonowego w K. I Wydział Cywilny z 2 grudnia 2016 r., I Ns (...)w całości i umorzenia tego postępowania.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie 91 § 1 u.SN. orzekł jak w sentencji postanowienia.